כיתה י' | גמרא | שיעור 2 מתוך 2 | 45 דק' | מסכת סוכה, דף ג ע"א

סוכה ג. "ראשו ורובו ושולחנו" (כיתה י')

להורדה: מערך שיעור מלא (PDF) · דף עבודה (PDF) · מערך (Word) · דף עבודה (Word)

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יקראו באופן עצמאי את פסק רב שמואל בר יצחק ואת שתי הלשונות ("איכא דאמרי").
- התלמידים ימפו מהלך מורכב: קושיה (רב נחמן בר יצחק), דיוק, קושיה מברייתות, "קשיין אהדדי", דיוק נוסף (מר זוטרא), ומסקנה: "בתרתי פליגי" ו"חסורי מיחסרא".
- התלמידים ישחזרו בעצמם את נוסח המשנה המתוקן אחרי "חסורי מיחסרא".
- התלמידים יכירו את שיטות הראשונים (תוספות, רי"ף, רא"ש, והחולקים שהר"ן מביא) ואת הפסק ברמב"ם ובשולחן ערוך, ויבינו את המחלוקת "חד טעמא" או "תרי טעמי".
- התלמידים יבינו את ההבדל בין "בית" (דירת קבע) לבין "סוכה" (דירת עראי) לפי הגמרא.

📖 הסבר למורה

שיעור עיון על דף ג ע"א: רב שמואל בר יצחק פוסק כבית שמאי שסוכה צריכה להחזיק ראשו ורובו ושולחנו. התלמידים קוראים בעצמם את שתי הלשונות, ממפים את הסוגיה מקושיית רב נחמן בר יצחק דרך הברייתות ("קשיין אהדדי") עד "בתרתי פליגי" ו"חסורי מיחסרא", משחזרים את נוסח המשנה המתוקן, ולומדים את מחלוקת הראשונים "חד טעמא" או "תרי טעמי" (רי"ף מול רא"ש) ואת הפסק ברמב"ם ובשולחן ערוך.

📜 המקור (מנוקד, מתוך ספריא)

גמרא, דף ג ע"א

אָמַר רַב שְׁמוּאֵל בַּר יִצְחָק: הֲלָכָה, צְרִיכָה שֶׁתְּהֵא מַחְזֶקֶת רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ וְשׁוּלְחָנוֹ. אֲמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא: כְּמַאן, כְּבֵית שַׁמַּאי? אֲמַר לֵיהּ: אֶלָּא כְּמַאן?! אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַבִּי אַבָּא: דַּאֲמַר לָךְ מַנִּי? אֲמַר לֵיהּ: בֵּית שַׁמַּאי הִיא, וְלָא תְּזוּז מִינַּהּ.

גמרא, דף ג ע"א (המשך)

מַתְקִיף לַהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מִמַּאי דְּבֵית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל בְּסוּכָּה קְטַנָּה פְּלִיגִי? דִּלְמָא בְּסוּכָּה גְּדוֹלָה פְּלִיגִי, וּכְגוֹן דְּיָתֵיב אַפּוּמָּא דִּמְטוּלְתָּא וְשׁוּלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת. דְּבֵית שַׁמַּאי סָבְרִי: גָּזְרִינַן שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר שׁוּלְחָנוֹ, וּבֵית הִלֵּל סָבְרִי: לָא גָּזְרִינַן. וְדַיְקָא נָמֵי, דְּקָתָנֵי: מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בַּסּוּכָּה וְשׁוּלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. וְאִם אִיתָּא, מַחְזֶקֶת וְאֵינָהּ מַחְזֶקֶת מִיבְּעֵי לֵיהּ. וּבְסוּכָּה קְטַנָּה לָא פְּלִיגִי? וְהָתַנְיָא: מַחְזֶקֶת רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ וְשׁוּלְחָנוֹ — כְּשֵׁרָה. רַבִּי אוֹמֵר: עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת. וְתַנְיָא אִידַּךְ, רַבִּי אוֹמֵר: כָּל סוּכָּה שֶׁאֵין בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת — פְּסוּלָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֲפִילּוּ אֵינָהּ מַחְזֶקֶת אֶלָּא רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ — כְּשֵׁרָה. וְאִילּוּ שׁוּלְחָנוֹ לָא קָתָנֵי. קַשְׁיָין אַהֲדָדֵי. אֶלָּא לָאו, שְׁמַע מִינַּהּ: הָא בֵּית שַׁמַּאי, הָא בֵּית הִלֵּל. אָמַר מָר זוּטְרָא: מַתְנִיתִין נָמֵי דַּיְקָא, מִדְּקָתָנֵי: ”בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין“, וְאִם אִיתָּא, ”בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים לֹא יָצָא, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים יָצָא“ מִיבְּעֵי לֵיהּ. וְאֶלָּא קַשְׁיָא ”מִי שֶׁהָיָה“! לְעוֹלָם בְּתַרְתֵּי פְּלִיגִי: פְּלִיגִי בְּסוּכָּה קְטַנָּה, וּפְלִיגִי בְּסוּכָּה גְּדוֹלָה. וְחַסּוֹרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בַּסּוּכָּה וְשׁוּלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: לֹא יָצָא, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יָצָא. וְשֶׁאֵינָהּ מַחְזֶקֶת אֶלָּא כְּדֵי רֹאשׁוֹ וְרוּבּוֹ בִּלְבַד, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין.

גמרא, דף ג ע"א - ג ע"ב

מַאן תְּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת — פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה, וּמִן הַמַּעֲקֶה, וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בִּנְגָעִים, וְאֵינוֹ נֶחְלָט בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְאֵין חוֹזְרִין עָלָיו מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה, וְאֵין מְעָרְבִין בּוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּתְּפִין בּוֹ, וְאֵין מַנִּיחִין בּוֹ עֵירוּב, וְאֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ עִיבּוּר בֵּין שְׁתֵּי עֲיָירוֹת, וְאֵין הָאַחִין וְהַשּׁוּתָּפִין חוֹלְקִין בּוֹ. לֵימָא רַבִּי הִיא וְלָא רַבָּנַן? אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, עַד כָּאן לָא קָאָמְרִי רַבָּנַן הָתָם אֶלָּא לְעִנְיַן סוּכָּה — דִּדְרַת עֲרַאי הִיא, אֲבָל לְגַבֵּי בַּיִת — דִּדְרַת קֶבַע הוּא, אֲפִילּוּ רַבָּנַן מוֹדוּ דְּאִי אִית בֵּיהּ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת — דָּיְירִי בֵּיהּ אִינָשֵׁי, וְאִי לָא — לָא דָּיְירִי בֵּיהּ אִינָשֵׁי. אָמַר מָר: פָּטוּר מִן הַמְּזוּזָה, וּמִן הַמַּעֲקֶה, וְאֵין מִטַּמֵּא בִּנְגָעִים, וְאֵינוֹ נֶחְלָט בְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְאֵין חוֹזְרִין עָלָיו מֵעוֹרְכֵי הַמִּלְחָמָה. מַאי טַעְמָא? דְּ”בַיִת“ כְּתִיב בֵּהּ בְּכוּלְּהוּ. וְאֵין מְעָרְבִין בּוֹ, וְאֵין מִשְׁתַּתְּפִין בּוֹ, וְאֵין מַנִּיחִין בּוֹ עֵירוּב. מַאי טַעְמָא — דְּלָא חֲזֵי לְדִירָה. עֵירוּבֵי חֲצֵירוֹת — אֵין מַנִּיחִין בּוֹ, אֲבָל שִׁיתּוּף מַנִּיחִין בּוֹ.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

1. פתיחה: שני מקרים: סוכה גדולה ושולחן בבית; סוכה קטנה בלי מקום לשולחן (4 דקות)

2. שלב א: פסק רב שמואל בר יצחק ושתי הלשונות (7 דקות)
3. שלב ב: מפת הסוגיה: מקושיית רב נחמן בר יצחק עד "חסורי מיחסרא" (14 דקות)
4. שלב ג: ראשונים ופסק: תוספות, רי"ף מול רא"ש, רמב"ם ושולחן ערוך (9 דקות)
5. שלב ד: "מאן תנא": בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות (7 דקות)
6. סיכום: שאלת חשיבה: חד טעמא או תרי טעמי? (4 דקות)

פירוט מלא של כל שלב, עם קריאה מודרכת, רש"י ותוספות, שאלות לכיתה ומפתח תשובות, נמצא במערך השיעור המלא (PDF).

💬 שאלות לדיון

1. **שאלת חשיבה מסדר גבוה:** הגמרא מסיקה "בתרתי פליגי". הרי"ף לומד מכך שזה "חד טעמא" (ולכן פוסק כבית שמאי גם בסוכה גדולה), והחולקים עליו (שהר"ן מביא) לומדים שאלה "תרי טעמי" (ולכן פוסקים כבית הלל בסוכה גדולה). חזרו לשני המקרים מהפתיחה. בנו טיעון מלשון הגמרא עצמה לכל צד ("גזרינן שמא ימשך אחר שולחנו" מול "מחזקת ואינה מחזקת"), והכריעו איזו קריאה משכנעת יותר.
2. **שאלה נוספת:** "חסורי מיחסרא" היא טענה שהמשנה חסרה. מה המחיר של פתרון כזה, ולמה הגמרא מעדיפה אותו על פני ביטול אחת הברייתות?

💡 הערות למורה

להלכה: סוכה צריכה להחזיק לפחות 7 על 7 טפחים (ראשו, רובו ושולחנו), כבית שמאי (רמב"ם, הלכות שופר וסוכה ולולב ד, א; שולחן ערוך, אורח חיים תרלד, א). בסוכה גדולה השולחן צריך להיות בתוך הסוכה לפי הרי"ף, הרמב"ם (ו, ח) והשולחן ערוך (תרלד, ד), ואילו הרא"ש פסק שיצא.

נוסח הגמרא הועתק מספריא (מהדורת וויליאם דוידסון, ארמית מנוקדת); רש"י, תוספות, רמב"ם ושולחן ערוך מתוך ספריא. סיכומי ההלכה מקוצרים, ומומלץ שמורה יעבור על החומר ועל המחוון לפני השיעור.

📝 בדף העבודה

קריאה עצמאית של פסק רב שמואל בר יצחק ושתי הלשונות, מפת הסוגיה עד "חסורי מיחסרא", שחזור נוסח המשנה המתוקן, הראשונים והפסק, ושאלת חשיבה מסדר גבוה. מחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- סוכה ג ע"א (ספריא)
- סוכה כח ע"א, המשנה (ספריא)
- רמב"ם, הלכות שופר וסוכה ולולב ו (ספריא)
- שולחן ערוך, אורח חיים תרלד (ספריא)

מחוון: סוכה ג. "ראשו ורובו ושולחנו" (כיתה י')

1. **חלק א:** הפסק: סוכה צריכה להחזיק ראשו ורובו ושולחנו. רבי אבא שואל "כבית שמאי?" כי לפי בית הלל אין צורך בשולחנו. בלשון הראשונה רבי אבא מקשה, ובשנייה הוא עצמו מסביר: "בית שמאי היא, ולא תזוז מינה".
2. **חלק ב (מפה):** מתקיף = קושיא; ודיקא נמי = ראיה לקושיא; והתניא... ותניא אידך = קושיה מברייתות; קשיין אהדדי... הא ב"ש הא ב"ה = תירוץ; מר זוטרא = דיוק נוסף (ראיה); ואלא קשיא מי שהיה = קושיה חוזרת; בתרתי פליגי + חסורי מיחסרא = מסקנה.
3. **חלק ג (שחזור המשנה):** מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, בית שמאי אומרים: **לא יצא**, ובית הלל אומרים: **יצא**. ושאינה מחזקת אלא כדי **ראשו ורובו** בלבד, בית שמאי **פוסלין**, ובית הלל **מכשירין**.
4. **חלק ד1:** אמה = 6 טפחים, ועוד טפח לשולחן = 7 טפחים. **ד2:** רי"ף, רמב"ם ושו"ע: לא יצא, "חד טעמא". הרא"ש והחולקים שבר"ן: יצא, "תרי טעמי"; במה שלא נפסק במפורש חוזרים לכלל "הלכה כבית הלל".
5. **חלק ה:** מזוזה, מעקה, נגעים, בתי ערי חומה, חזרה מעורכי המלחמה: כתוב בהם "בית". עירוב, שיתוף, הנחת עירוב: לא ראוי לדירה. הגמרא: גם רבנן מודים, כי בית הוא דירת קבע.
6. **חלק ו:** תשובה פתוחה. מעריכים: הבנה של שני הטעמים, שימוש בלשון הגמרא, ונימוק להכרעה.